

Tekst | Hilda Bosma Beeld | GEZE Benelux, SHR

GESLOTEN OVERHEIDSBOLWERK WORDT TRANSPARANT KANTOOR- EN PUBLIEKSGEBOUW

Het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie ondergaat een ingrijpende verbouwing. Het kantoorcomplex, in de jaren vijftig ontworpen door toenmalig rijksbouwmeester Gijsbert Friedhoff, krijgt een transparant uiterlijk en een betere ontsluiting. Moderne voorzieningen, optimaal gebruiksgemak en respect voor het verleden vinden elkaar in zowel de gerenoveerde als de nieuwe bouwdelen.

De renovatie van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie kent een lange voorgeschiedenis. Theo Vossen, senior projectleider renovatie, is al sinds de jaren negentig bij dit project betrokken. "In eerste instantie zouden we naar een ander pand gaan, maar na diverse onderzoeken bleek een grootschalige renovatie de beste oplossing. Aandachtspunten waren de aanwezigheid van asbest en achterstallig onderhoud. Ook de infrastructuur moest verbeterd worden en het gebouw moest aangepast worden aan de eisen van de eenentwintigste eeuw."

TRANSPARANT, MODERN EN DUURZAAM

Dam en Partners Architecten leverde het ontwerp voor de renovatie. De architect transformeerde het gebouw van een gesloten bolwerk naar een open kantoor- en publieksomgeving. Modern, maar met respect voor het monumentale karakter. Kenmerkend zijn de glazen puien, geheel vernieuwde kantoorvleugels en blikvangers als de orangerie: een stijlvolle, serre-achtige aanbouw van glas en staal die ruimte biedt aan een restaurant en paviljoen. Projectmanager Ton van Butselaar van de Rijksgebouwendienst: "De duurzaamheid van het gebouw komt tot uiting in de flexibele opzet, een lager energieverbruik door onder andere een WKO-installatie, en duurzame materialen. Voor de kozijnen is FSC-hout uit Nederlandse bossen gebruikt."

OPTIMALE VERBINDING

De indeling en infrastructuur van het gebouw zijn flink verbeterd. Moest je vroeger met trappen omhoog en omlaag om van de voor- naar achterzijde te lopen, het nieuwe ontwerp omvat een directe en gelijkvloerse ontsluiting. De aan het gebouw toegevoegde glazen corridor die langs de buitenkant van de voorgevel loopt, verbindt de publieke en kantoorfuncties. Aan de binnenzijde van het carrévormige gebouw liggen fraaie binnentuinen, ontworpen door landschapsarchitect Michael van Gessel, en nieuwe bouwdelen die voor horizontale en verticale verbindingen zorgen. Van Butselaar: "Elke verdieping is een stukje cultureel erfgoed, met diverse kunststukken als wandschilderingen en mozaïeken."

LOGISTIEKE PUZZEL

De renovatie wordt gefaseerd aangepakt, zodat de werkzaamheden in het ministerie zo veel mogelijk konden doorgaan. "Een logistieke puzzel", aldus Vossen. "De logistiek is, naast de moeilijke bodemgesteldheid, de grootste uitdaging in het project. Alle werkzaamheden moeten zo goed mogelijk ingepland en afgestemd worden, inclusief tijdelijke voorzieningen en omliggende. Daar komt nog bij dat het gebouw destijds heel zuinig ontworpen is, er zit geen centimeter te veel aan. De beperkte hoogte dwong ons ertoe om extra voorzieningen te treffen voor de technische installaties. In het gebouw is bijvoorbeeld een uitgebreid gebouwbeheersysteem aanwezig en een geavanceerd luchtbehandelingsstelsel." Inmiddels is de laatste bouwphase van start gegaan. Deze zal naar verwachting in juni 2012 gereed zijn. In september volgt de oplevering van de parkeergarage en vervolgens de centrale entree. De eindoplevering van het ministerie staat eind 2012 gepland. ■

Glazen puien kenmerkend voor nieuw bouwdeel.

Projectinfo

Audiovisueel partner van Ministerie EL&I

Door de gefaseerde renovatie gedurende vele jaren, is er door JACOT in de loop van de bouw continu advies en invulling gegeven op het gebied van hedendaags toepasbare audiovisuele technieken. "JACOT heeft mede door een proactieve samenwerking met adviseur Peutz en de verantwoordelijke projectmanager Hans Schulz namens gebruiker Ministerie EL&I, een optimale realisatie van de installaties tot stand kunnen brengen. Enkel voor de nu af te ronden fasen drie en vier zullen een 22-tal vergaderruimten van klein tot groot worden geschikt gemaakt voor High Definition-weergave van presentatiemiddelen. Voor presentatiesystemen, narrowcasting-, interactieve- en videoconferentieoplossingen bent u bij JACOT Audiovisueel aan het juiste adres. Deze oplossingen leveren wij ook op verhuurbasis, waarmee wij uw evenement of congres van een tijdelijke totaaloplossing op audiovisueel gebied kunnen voorzien. Wij hebben de mogelijkheid een hoog kennis- en kwaliteitsniveau te koppelen aan een concurrerende prijs. Dit zorgt ervoor dat wij ons op een bijzondere manier kunnen onderscheiden in de audiovisuele markt."

Automatische deuraandrijvingen

De firma GEZE Benelux uit Eindhoven voorzag diverse deuren van het ministerie van automatische aandrijvingen. "Gedurende het bouwproces bleken deze zwaar open en dicht te gaan", vertelt projectleider Richard Stevens van GEZE. "Toen de eerste twee bouwdeelen al opgeleverd waren, werden wij gevraagd hier alsnog automatische aandrijvingen te implementeren. Dit moest dus snel en netjes gebeuren. De beperkte hoogte zorgde voor de nodige hoofdbreken." GEZE monteerde innovatieve, geruisloze Slimdrive-EMD-aandrijvingen met een aandrijfhoogte van slechts zeven centimeter, die voldoen aan de brandveiligheidseisen. De GEZE Slimdrive-systemen staan bekend om hun design, prestatievermogen, veiligheid en comfort. Momenteel is GEZE bezig met de laatste bouwphase, die naar verwachting in juni 2012 gereed is.

Bouwinfo

OPDRACHT
ONTWERF

INTERIEURBOUW
BOUWPROGRAMMA

BOUWPERIODE

Rijksgebouwendienst, Den Haag
Dam en Partners Architecten,
Amsterdam (architect): Michael van Gessel,
Amsterdam (landschapsarchitect)
Intos Interieurmakers
renovatie ministerie van Economische zaken,
Landbouw en Innovatie. Bestaande uit een
renovatiedeel (46.381 m²) en een nieuw
aangebouwd deel (11.938 m²)
april 2005 - eind 2012

"Voor al uw audiovisuele behoeftes heeft Jacot de oplossing"

Ruim 75 jaar expertise!

UNETO-VNI

VSI

JACOT Audiovisueel levert kwaliteit op het gebied van congrestechniek, geluidsystemen en integrale oplossingen voor audiovisuele vraagstukken.

Totaaloplossingen leveren wij ook op verhuurbasis, waarmee wij uw evenement, congres of seminar van een tijdelijke oplossing op audiovisueel gebied kunnen voorzien.

Uw audiovisuele specialist voor:

- Presentatie oplossingen
- Videoconferentie techniek
- Narrowcasting systemen
- Congrestechniek
- Geluidsinstallaties
- Geïntegreerde projecten
- Service en onderhoud

www.jacot.nl

0252-676004

info@jacot.nl

SHR-advies geeft lange levensduur aan hout

(foto genomen bij rondmoutzagerij de Vries)

SHR stimuleert verantwoord hout verantwoord toepassen
SHR-advies al vanaf de ontwerp- en planningsfase verlaagt faalkosten
SHR-advies voorkomt onverwacht intensief onderhoud

SHR voor
technisch en wetenschappelijk onderzoek en advies
voor de houtverwerkende industrie,
toeleveranciers, aannemers en gebouwbeheerders .

Tel: 0317 - 467 366 Fax: 0317 - 467 399
E-mail: info@shr.nl Website: www.shr.nl

KOZIJNEN VAN NEDERLANDS HOUT IN GERENOVEERD GEBOUW E, L & I

Van al het hout dat we in Nederland verwerken wordt ruim 90% geïmporteerd. Op basis van de eigenschappen en de kwaliteit wist houtonderzoeksinstituut SHR dat ook met Nederlands hout kwaliteitsproducten gemaakt kunnen worden, maar dan moesten alle processen en schakels binnen de keten wel op elkaar worden afgestemd.

Bomen uit het SBB-bos Ruinen.

Opslag stammen rondzagerij Assink.

Toenmalig minister Veerman van LNV geloofde in de SHR-visie en heeft in 2005 op een bijeenkomst in Den Haag, waar initiatieven gepresenteerd werden met Nederlands hout, uitdrukkelijk gepleit om de kozijnen in het te renoveren hoofdggebouw van LNV van Nederlands hout te produceren. Mede daardoor is het gelukt om in alle kozijnen Nederlands hout te verwerken, kozijnen van hoogwaardige kwaliteit met een lange levensduur ondanks beperkt onderhoud. Dit doel is bereikt met de nodige overredingskracht en kennisbundeling vanuit de branche, meldt SHR. "Het ministeriegebouw levert het bewijs dat houtproductie in het Nederlandse bos potentie heeft tot in het hoogste kwaliteitsegment van de bouw."

In het proces om Nederlands hout te verwerken was het overtuigen van de verschillende schakels in de bouwketen een belangrijk onderdeel. "Eerst moest de architect worden overtuigd en na aanbesteding de aannemer. Aannemers zijn moeilijk te overtuigen omdat deze voor zekerheid kiezen met houtsoorten en de bijbehorende keten die zij kennen. Ook bij het LNV-gebouw was dat zo. De argumenten waren dat kwaliteitshout uit Nederlands bos niet beschikbaar zou zijn, dat het te duur zou zijn, en het niet geleverd kon worden onder productcertificaat. SHR had dit verwacht en hierop geanticipeerd." Met Staatsbosbeheer was al Nederlands lariks gereserveerd en er lag hoogwaardige rondhout, afkomstig uit Dieren, klaar op de werf van de rondhoutzagerij. Ondanks de krappe planning in de beginfase van de renovatie, kon hierdoor toch op tijd gezaagd wor-

den. "Het gezaagde lariks is door een droogspecialist in twee weken homogeen gedroogd tot het vochtgehalte dat lariks als kozijnhout gaat aannemen, waardoor het hout na plaatsing nauwelijks meer werkt." Vervolgens zijn de kozijnen door een Nederlandse timmerfabriek gemaakt.

Door hen is speciaal voor dit werk een nieuwe kozijnopbouw ontwikkeld waarbij rekening is gehouden met de houtsoort, de houtkwaliteit en een hoge levensduur. Dit is in samenspraak gedaan met SHR, dat hiertoe in haar laboratorium de noodzakelijke onderzoeken heeft uitgevoerd. De dimensies en kwaliteit van het Nederlandse lariks in combinatie met de gevraagde kozijnafmeting, maakten dat het hout geoptimaliseerd moest worden (gevingerlast en gelamineerd) en de lijmverbinding op duurzaamheid in een snelverwerking moest worden getest. "Hoewel lariks van de boomsoorten uit het Nederlandse bos het meest geschikt is voor kozijnhout, is de natuurlijke weerstand tegen houtrot te laag om ook als onderdorpel te worden gebruikt. Om ook de onderdorpels voldoende robuust te maken zodat ze bestand zijn tegen sterke weersbelasting, is hier gekozen voor de houtsoort robinia. Deze houtsoort staat bekend als de meest duurzame Europese houtsoort."

De combinatie robinia met een naaldhoutsoort wordt al langer in de markt gezet. Niet met lariks maar met vuren, het zogenaamde RoVu-kozijn. De kwaliteit van de robinia-lariksverbinding was nieuw en is uitvoerig getest. Daarnaast lieten in de praktijksituatie geïnspecteerde projecten met RoVu-kozijnen zien, dat robinia voldoende robuust is als onderdorpel. Tenslotte is na diverse testen gekozen voor een afwerkingssysteem dat in combinatie met robinia en lariks voor een langdurige bescherming zorgt. "Het vertrouwen in het ontwikkelde kozijn is zo groot dat ingezet kan worden op een tien jaar onderhoudsvrije periode en dat het onder KOMO-certificaat is geleverd. Het is dus een gegarandeerd kwaliteitskozijn, gemaakt van hout uit de directe omgeving, geproduceerd uit aantoonbaar duurzaam beheerde bossen (FSC) en concurrerend in prijs."

Er zijn ruim 2.000 kozijnen geplaatst en de eerste serie van 600 kozijnen zit al ruim vier jaar in het werk. "Doordat er geen schade is of tekenen van toekomstige schades zijn, voldoet de kwaliteit van de kozijnen aan de verwachting. Het succes van dit project heeft te maken met een enthousiaste opdrachtgever, met kundige bedrijven die elkaar vertrouwen en met het doorzettingsvermogen van SHR om kwaliteit te waarborgen en het bouwproces te begeleiden met eerlijke informatie." ■

Kozijnonderdelen timmerfabriek Doornbal.

Kwaliteit Nederlands larikshout.

Projectinfo

'Projectcoördinatie op millimeteerniveau'

In 2007 begon voor INTOS de renovatie van het pand van het ministerie van Economische zaken, Landbouw en Innovatie aan de Bezuidenhoutseweg in Den Haag. INTOS interieurmakers werd gevraagd de complete afbouw te verzorgen en tevens een leidende rol op zich te nemen in de bouwcoördinatie. Achteraf zou blijken dat een zorgvuldig uitgekende projectcoördinatie een cruciale rol zou spelen om dit complexe project binnen de gestelde voorwaarden op te leveren; projectcoördinatie op millimeteerniveau.

Als eerste werden het fitnessgebied, het restaurant, de bar en het vergadercentrum aangepakt. De ruimtes zijn ontworpen door architectenbureau Dam & Partners. "De tekeningen van alle installateurs werden samengevoegd tot één definitieve tekening, waarbij mogelijke knelpunten inzichtelijk werden en vooraf opgelost konden worden. Tijdens de bouw zijn er uiteraard ook altijd verrassingen waardoor een flexibele houding en een oplossingsgerichte aanpak een absolute vereiste zijn. Juist hierin onderscheidt INTOS zich vaak ten opzichte van andere bedrijven. Wij gaan voor een optimaal eindresultaat geheel in lijn met onze belangrijkste doelstelling: kwaliteit leveren."

"In 2008 hebben wij het servicegebied en de ministerruimte afgebouwd. Met name in deze fase speelde goede afstemming een belangrijke rol. Daarnaast vereiste de hoge kwaliteit van het werk het uiterste van onze vakmensen. In 2010 is gestart met het tweede vergadercentrum, het lunchcafé, de bibliotheek en diverse servicecorners. Met de oplevering medio 2012 is dit de laatste fase van een jarenlang renovatietraject."

"De prettige samenwerking tussen de opdrachtgever en alle partijen heeft zeker een belangrijke rol gespeeld in het slagen van dit complexe project. Complex omdat alle installaties op het meubelwerk afgestemd moesten worden en alles geïntegreerd zat in het meubilair. Complex ook omdat er tussendoor gewoon doorgewerkt moest worden in andere delen van het pand. Zeer tevreden en met enige trots kijken wij terug op een goed verlopen project." INTOS interieurmakers realiseert projecten voor diverse bedrijven in de volgende branches: luchthavens, banken, musea, universiteiten, bedrijven, warenhuizen, winkels, bibliotheken, hotels, restaurants en gezondheidszorg. De afgelopen jaren heeft INTOS voor de (semi)overheid diverse projecten gerealiseerd, waaronder de renovatie van het Ministerie van EL&I in Den Haag.

INTOS *im* interieurmakers

INTOS interieurmakers is dé full service specialist voor interieur afbouw en inrichting van gebouwen van nationale en internationale bedrijven. "INTOS interieurmakers streeft ernaar klanten de beste integrale oplossingen te bieden voor bouw- en inrichtingsprojecten waarbij een hoog kwaliteitsniveau een belangrijke rol speelt."

INTOS biedt de volgende diensten:

- Projectmanagement
- Conceptontwikkeling
- Productontwikkeling
- Engineering
- Productie / Installatie
- Logistiek
- Onderhoud & Service

Fitnessgebied,
Ministerie van EL&I, Den Haag

VERANTWOORD
ONDERNEMEN

www.intos.nl
intos@intos.nl